

DOI: <https://doi.org/10.36550/978-617-8139-92-6-3>

ДОВГА Т.Я.,

*докторка педагогічних наук, професорка,
професорка кафедри дошкільної та початкової освіти
Центральноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка,
м. Кропивницький, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4219-0194>*

ПРОФЕСІЙНИЙ ПРОФІЛЬ ВИКЛАДАЧА ВИШУ НА ФОНІ НАДЗВИЧАЙНОГО ВІДДАЛЕНОГО НАВЧАННЯ

Реалії сучасного життя, пов'язані з воєнними діями в Україні, пред'являють серйозні вимоги до особистості викладача вишу, його вміння опанувати складні, травматичні життєві ситуації, зберігаючи при цьому здоров'я – фізичне і психічне. Стає актуальним пошук додаткових ресурсів особистості (фізичних, соціальних, психологічних), серед яких ті, завдяки яким увиразнюється та набуває більшої суспільної ваги професійний профіль викладача, посилюється його еталонна роль для студентів.

Професійний профіль сучасного викладача поєднує в собі психологічні та загальнолюдські риси особистості, що знаходить свій вияв у професійній поведінці, вектор якої наразі розподіляється між ефективністю освітнього процесу та безпекою (внутрішньою і зовнішньою) його учасників – викладачів і студентів. Під внутрішньою безпекою ми розуміємо психологічний стан особистості, під зовнішньою – створення належних умов для його нормалізації в умовах війни та суспільної кризи.

З урахуванням воєнної ситуації в країні, в закладах вищої освіти активно впроваджуються технології дистанційного (віддаленого) навчання, які вносять свої корективи в освітній процес. Як наслідок, змінюється роль викладача, як центральної постаті освітнього процесу. Віддалене навчання орієнтує викладача на пошук нових підходів до організації освітнього процесу, а студентів – на самостійне здобуття інформації, вміння творчо застосовувати теоретичні знання у вирішенні практичних завдань, формує потребу в знаннях та стимулює до самоосвіти впродовж життя. При цьому, віддалене навчання об'єднує інструменти традиційного та дистанційного навчання співвідносно до можливостей освітнього середовища та кожної конкретної навчальної ситуації.

Термін «надзвичайне віддалене навчання» (Emergency Remote Teaching) активно обговорюється іноземними та вітчизняними фахівцями. На відміну від онлайн освіти, яка використовується на постійній основі та має свої закономірності, надзвичайне віддалене навчання застосовується у відповідь на кризові ситуації, при цьому дизайн навчальних дисциплін та освітніх програм розроблений для традиційного викладання в аудиторії.

З огляду на оновлення професійного профілю викладача, звернемо увагу на ті його аспекти, які потребують першочергового вдосконалення:

- професійна діяльність викладача;
- професійний вигляд та дрес-код викладача;
- професійне (ментальне) здоров'я викладача;
- особистісно-професійні якості викладача.
- професійний та рольовий статуси викладача;
- професійний імідж та персональний бренд викладача;

Таким чином, сучасний викладач покликаний демонструвати студентам не лише бездоганний зовнішній вигляд та педагогічну майстерність, а й слугувати зразком людяності, високого професіоналізму, вміння адаптуватися до складних життєвих обставин, що дозволяє йому не лише якісно виконувати професійні обов'язки, а й успішно долати життєві та виробничі труднощі.

Професійна діяльність викладача

У Законі України «Про вищу освіту» виділено кілька категорій учасників освітнього процесу, серед яких першу позицію займають наукові, науково-педагогічні та педагогічні працівники, які більш відомі широкому загалу як викладачі, педагоги, доценти, професори.

«Національний освітній глосарій: вища освіта» не містить поняття «викладач», однак наводить поняття «викладацький персонал»: «Персонал вищого навчального закладу / закладу вищої освіти, основним завданням якого є викладання. Включає осіб, які обіймають посади, що передбачають здійснення процесу викладання» [35, с. 14].

В «Енциклопедії освіти» поняття «викладач» тлумачиться такти чином: «фахівець із необхідною вищою фаховою і психолого-педагогічною підготовкою, який здійснює педагогічну, навчально-виховну та організаційно-методичну роботу в професійно-технічних навчальних закладах, вищих навчальних закладах різних рівнів акредитації», «штатна посада у ПТНЗ та ВНЗ» [16, с. 84].

Праця викладача закладу вищої освіти являє собою свідому, доцільну діяльність щодо навчання, виховання і розвитку студентів. Вона є двобічною – спеціальною та соціально-виховною, що є найважливішими передумовами ефективності педагогічної праці. Обидві вказані передумови потрібно розглядати у органічній єдності. Спеціальна характеристика викладацької діяльності відображає зв'язок із суспільним розподілом праці. Соціально-виховний аспект викладацької праці пов'язаний з ідеологічними принципами суспільства. Специфіку професійної діяльності викладача визначає:

1. Сукупність певних фізичних та інтелектуальних сил і здібностей педагога, завдяки яким він успішно здійснює навчальну та виховну роботу зі студентами.
2. Суб'єкт-об'єктна залежність, коли об'єкт педагогічної праці (студент) одночасно стає суб'єктом цієї діяльності, що вимагає від нього активності, самостійності та творчості.
3. Своєрідність засобів праці викладача, з яких більшість – духовні.
4. Взаємозв'язок між інтелектуальними і фізичними силами педагога; об'єктами, змістом і засобами педагогічної діяльності.

Таким чином, праця викладача вишу – це висококваліфікована розумова праця з підготовки спеціалістів вищої кваліфікації для всіх галузей народного господарства, виховання інтелектуальної еліти суспільства, української інтелігенції. В ній органічно поєднані знання та ерудиція вченого і мистецтво педагога, інтелектуальна культура та моральна зрілість, усвідомлення обов'язку і почуття відповідальності [7, с. 117–118].

Як стверджує Н. Мирончук, професійна діяльність викладача закладу вищої освіти є особливою працею, якій властиві такі ознаки:

- 1) *специфічність*, яку визначають: суб'єкт педагогічного впливу, що одночасно є активним учасником педагогічного процесу й діяльності з власного удосконалення, саморозвитку, самореалізації; своєрідність способів діяльності викладача, основою яких є сукупність інтелектуальних, фізичних сил та здібностей педагога, та засобів педагогічної діяльності;

2) *автономність*, сутність якої полягає в значному ступені самостійності педагога в створенні навчально-методичних продуктів діяльності, виборі методів та засобів педагогічної праці й при цьому високому ступені відповідальності за якість і результативність напрямів своєї діяльності, прийнятих рішень, результату діяльності – компетентного фахівця, здатного діяти в нових соціально-економічних умовах та здійснювати особистісний і професійний саморозвиток;

3) *поліфункціональність*, що відображена широким спектром його професійно-функціональних ролей (викладач, вихователь, методист, організатор, консультант, дослідник, науковець, освітній менеджер, громадський активіст тощо).

Нинішні тенденції суспільного розвитку визначили як життєву необхідність *ціложиттєве навчання* сучасної людини як процесу, в ході якого задовольняються пізнавальні інтереси особистості, набуваються нові знання, формуються вміння, розширюється й поглиблюється усвідомлення життєвих явищ і процесів, збагачуються здібності особистості, розвиваються її якості, властивості та творчий потенціал [31, с. 153–154].

Зазвичай, професійну діяльність викладача закладу вищої освіти називають науково-педагогічною, вказуючи на основне змістове навантаження (викладач одночасно може бути адміністратором, менеджером, громадським діячем тощо). Власне поєднання наукової та педагогічної діяльності є засадничим, а всі інші види діяльності є свідченням додаткових, зокрема організаційних чи комунікаційних здібностей викладача. Загалом, професія викладача характеризується багатозначністю та різноспрямованістю, що і викликає певні дослідницькі дискусії [44, с. 125].

Згідно з «Професійним стандартом викладача вишу», основною метою професійної діяльності викладача є «формування громадянських, професійних і світоглядних компетентностей, морально-етичних цінностей у здобувачів вищої освіти». В наведеному документі визначено трудові функції представників цієї професії, а також компетентності, необхідні для їх здійснення:

– *загальні компетентності* – володіння навичками критичного мислення, комунікативними навичками, емпатією, креативністю; здатність до роботи з інформацією з різних джерел, застосування кращих практик у професійній діяльності, мотивування людей та просування до спільної мети, соціально відповідальної та свідомої дії тощо;

– *професійні компетентності* – здатності до розроблення й оновлення програм, проведення навчальних занять та забезпечення досягнення запланованих результатів навчання з урахуванням індивідуальних особливостей і потреб студентів, здійснення індивідуального супроводу студента під час навчання тощо [41].

Одним із векторів у налагодженні стосунків «викладач – студент», «студент – студент» може бути виконання викладачем таких рекомендацій: а) дотримання толерантності та взаємоповаги між учасниками співпраці; б) орієнтація складових педагогічного спілкування на здобувача освіти, як на дорослу людину з розвиненою самодостатністю і самосвідомістю; в) недопустимість авторитарного виховання; г) формування духу колегіальності та професійної спільності з викладачем; д) доречне використання професійності зацікавленості здобувачів освіти для підвищення ефективності навчально-виховної роботи та інші. За таких умов формується новий стиль педагогічної взаємодії між майбутнім фахівцем і викладачем, і відкриваються широкі можливості для подальшого розвитку особистості кожної із сторін цієї співпраці, а отже їх невинного особистісного зростання [18, с. 80].

Викладач закладу вищої освіти має постійно поповнювати багаж знань із тих дисциплін, які він викладає, проводити наукові пошуки з окремих питань, щоб студенти отримували об'єктивну та сучасну інформацію. Він має займатися протягом життя самоосвітою одразу у декількох напрямках: розширення професійних, педагогічних, методичних, наукових знань, засвоєння інноваційних технологій, прогресивного педагогічного досвіду. Викладач ЗВО має усвідомити, що в сучасних умовах студент виступає як замовник освітніх послуг, бажає більш комфортного та якісного навчання [54, с. 142].

Сучасні викладачі покликані стати агентами докорінних змін в системі вищої освіти України. Вони повинні добре знати свій предмет, уміти навчати інших, якісно готуватися до занять, розробляти методичні матеріали, пробувати нові методи викладання та контролю, продовжувати вивчати нове, займатися науковою діяльністю, результати якої включати в освітній процес. Також вони виконують виховну та розвиваючу функцію, сприяючи формуванню комунікативних навичок, соціального інтелекту студентів. Самі студенти при цьому перестають бути об'єктами впливу. Викладач залучає їх до підготовки та проведення аудиторних та позааудиторних занять, привчає до рефлексії та самоконтролю [46, с. 49].

Професійна діяльність викладачів здійснюється в особливих умовах і пов'язана з впливом низки негативних чинників (інтенсивності праці, великих психоемоційних перевантажень, підвищення навантаження на зоровий, слуховий і голосовий апарати, великої кількості контактів протягом робочого дня, гіподинамії тощо), що відносить її до стресових професій з високим рівнем психоемоційного напруження [48, с. 445].

До того ж, на професійну діяльність сучасного викладача накладає відбиток стресогенна ситуація, викликана війною, вимушеною міграцією молоді за кордон, неможливістю безпосереднього спілкування зі здобувачами освіти тощо. Все це вимагає від викладача високої адаптивності, пошуку нових форм і методів здійснення освітнього процесу в закладі вищої освіти.

Професійний вигляд та дрес-код викладача

Зовнішній вигляд викладача (його охайність, естетичність, респектабельність, доречність), вміння добирати та носити одяг є важливою особистісною рисою, оскільки викладач є публічною людиною і постійно знаходиться в зоні пильної уваги здобувачів освіти та колег по роботі.

Зовнішність, зовнішній вигляд (англ. *appearance*) – зовнішній образ людини, сталими категоріями якого є: фізичний вигляд (обличчя, постава й типові пози, хода); артефакти зовнішності (одяг, зачіска, макіяж, прикраси); емоційно-виразні засоби (голосові, моторні, мімічні, пластичні тощо) та чуттєво-виразні прояви поведінки (доброзичливість, привітність, толерантність, інтелігентність, естетична виразність, чарівність тощо) [19, с. 21–22].

Оформлення та корекція зовнішнього вигляду людини найчастіше відбувається через одяг – його вибір та узгодження окремих елементів.

Одяг – виріб чи сукупність виробів (крім взуття), які людина носить та використовує для захисту свого тіла від впливу зовнішніх чинників. Основні функції одягу – захисна (фізичний і моральний захист) та утилітарно-практична (приспосовування до навколишнього світу). Одяг має ще й інформаційну та естетичну функції: він відтворює риси певної історичної епохи та національні ознаки, через нього проявляється соціальна й професійна приналежність людини; підкреслює індивідуальність людини та демонструє її здатність до створення власного художнього образу [34, с. 42].

На вибір одягу накладають відбиток: 1) розвиток моди, що виражається в модних тенденціях і напрямках; 2) індивідуальні особливості людини, обумовлені її фізичними і психофізіологічними характеристиками; 3) стиль, що найбільш адекватно співвідноситься з індивідуальними характеристиками та вимогами професії.

За можливими варіантами вибору одягу відкривається картина розуміння людиною світу і свого місця в ньому, естетичні смаки, ідейні переважання, особливості виховання. Ці моменти впливають на кінцевий результат, а саме – імідж людини. Отже, одяг в іміджевому сенсі відіграє принципову роль та значення. Адже, він водночас впливає на механізми соціального сприйняття людини людиною – «стереотипізацію», тобто – приписування шаблонних характеристик людям певної категорії, наприклад, побутових образів-характеристик, що інтерпретують образно-емоційний тип людини, її поведінкові прояви, психотипову схильність [33, с. 106–107].

Коли йдеться про створення іміджу людини, на перший план виступає стиль її одягу. Під *стилем одягу* розуміють, перш за все, узгодженість усіх деталей костюма за композицією, формою, кольором, матеріалом тощо і підпорядкованість їх загальному. Стильно одягнена людина – означає одягнена гармонійно, зі смаком, достатньо модно і в той же час індивідуально. Витриманість стилю – це коли всі елементи зовнішнього образу (одяг, взуття, зачіска, аксесуари) гармоніюють одне з одним і працюють на створення єдиного образу [13, с. 107].

Стиль одягу викладача має особливе значення для його іміджу. Мати свій унікальний стиль, власне бачення себе у соціумі, подача себе в певному суспільному контексті – це одна з основоположних складових самоідентифікації. Педагогу слід навчитися утримувати баланс між зовнішньою позицією та власними внутрішніми рефлексіями. Найважливішим критерієм обрання того чи того візуального образу є комфорт у власних відчуттях. У такому випадку є закономірна передумова для гармонійного сприйняття особистості. Адже коли людина гармонійно почувається на всіх рівнях (у певному одязі, з певною зачіскою, з макіяжем або без, не порушуючи власних переконань, вільно висловлюючи думки, демонструючи модель поведінки тощо), – рівень довіри, а відповідно, й авторитету одразу автоматично зростає [36, с. 353].

Стиль виникає одним із перших, навіть тоді, коли ідея імідж-образу – спонтанна, коли людина не акцентує на цьому процесі уваги, адже її особа об'єктивно усвідомлюється, конкретизується і фіксується в людському сприйнятті саме через одяг. Отже одяг – це найпотужніша сфера інформування оточення. Його зміна радикально впливає на зовнішній вигляд людини. Навіть попри те, що сама людина може не змінюватися внутрішньо, тобто без «посягань» на психічну організацію, психотип тощо ... На цьому здебільшого базується імідж, змінюються звичні, сталі, укорінені образи людей [33, с. 103].

Стильову основу професійного вигляду педагогів складають класичний або діловий стилі, що вирізняються строгістю, виваженістю та почуттям міри. Залежно від ситуації, вони можуть доповнюватися елементами інших стилів – спортивного, романтичного або фольклорного.

Основним елементом ділового силно викладача (викладачки) у всі часи вважався костюм. Сучасний костюм не стільки диференціює, скільки розмиває ознаки майнового статусу, віку та навіть статевої належності. Уніфікуючи всі зовнішні, формально-статусні ознаки, костюм усе більше набуває значення засобу особистого самовираження. Саме ті характеристики костюма, які визначаються рівнем культури, освіченості людини, мають нині першорядне значення, сприяючи або,

навпаки, протидіючи, повсякденній комунікації. Вибір костюма певного стилю змушує людину використовувати консистентні семіотичні засоби в інших сферах – мові, манерах поведінки, навіть у вчинках [20, с. 43].

Особливість сучасної моди виявляється в тому, що вона дозволяє жінкам носити одяг різної довжини, але при цьому розрізняє його за призначенням. Наприклад, святково-ритуальний одяг має бути довгим (сукня нареченої, вбрання для випускного); в діловому костюмі спідниця завжди прикриває коліно. Мають місце вікові відмінності: дівчата надають перевагу спідницям значно вище коліна, літні жінки – до середини литки. Наразі довжина спідниці перестала бути мірою модності речей, а влада модельєрів більше не є абсолютною. У моді – полістилізм, тобто кожен сам собі стиліст і модель в одній особі. Кожен звертається до свого тіла й душі як основних експертів створення соціальної маски й способу життя [21, с. 43].

А. Дяченко пропонує таку палітру кольорів для ділового одягу сучасних викладачів: «Основні актуальні кольори – це кольори бізнес дрес-коду, але з розширеними можливостями і припущеннями:

- для костюмів: відтінки синього, сірого, бежевого, коричневого;
- для суконь: відтінки синього, сірого, бежевого, коричневого, зеленого;
- для аксесуарів: поєднання перерахованих вище кольорів, а також спокійні відтінки червоного, фіолетового, жовтого тощо» [15, с. 45].

Смак і стиль в одязі, вміння його добирати та носити – це індикатор загальної та індивідуальної культури викладача, його ставлення до свого зовнішнього вигляду та людей, що його сприймають.

Психологічна культура у виборі одягу – це здатність адекватно висловити у стилі одягу власну унікальність, створити естетичний образ «Я», відобразити в естетичному стилі особистісні переваги; знайти індивідуальну своєрідність в узгодженні естетичних елементів одягу; сформуванню власний унікальний імідж; засвідчити розуміння психологічних і естетичних законів кольору і форми. Вдала комбінація кольору, форми і стилю створює індивідуальну, неповторну гармонію створеного зовнішнього образу [33, с. 107].

Викладачам не завадить знати про існування такого явища, як дрес-код.

Дрес-код (англ. *dress code* – кодекс одягу) – це протокол, що регламентує в загальних чи окремих рисах форму одягу для відвідування різного роду суспільних подій або закладів. Дрес-код регламентує допустимі варіанти костюма для різних ситуацій (офіційних заходів, ділових зустрічей, перемовин тощо), показує приналежність людини до певної професійної групи. Діловий дрес-код – невід’ємний атрибут ділової сфери, показник корпоративної культури [34, с. 20]. І, хоча не існує суворого дрес-коду для представників викладацької професії, все ж таки, дотримання основних його вимог є вкрай необхідним для створення позитивного іміджу викладача.

Професійне (ментальне) здоров’я викладача

Ментальний (від лат. *mentalis* – духовний, розумовий) та похідні від нього – «менталітет», «ментальність» характеризують духовно-інтелектуальний складник життя – настрої, світосприйняття, образ мислення особистості або соціальної групи.

Ментальність – спосіб мислення, загальна духовна налаштованість, установка індивіда або соціальної групи (наприклад етні, професійного або соціального прошарку) до навколишнього світу. Ментальність притаманна кожній людині, незалежно від етнічної належності, соціального стану, статі, мови тощо. Звичайно ж, ментальність залежить від цих факторів, особливо від національності та

зумовлених нею мови та культури, проте вони не заперечують її існування, а навпаки – формують ментальність [27, с. 38].

Ментальне (психічне) здоров'я (за визначенням ВООЗ) – це стан благополуччя, при якому людина може реалізовувати власний потенціал, долати життєві стреси, продуктивно й плідно працювати та робити внесок у життя своєї спільноти.

Сучасні дослідники розуміють ментальне здоров'я як «комплекс характеристик і функцій, відповідних віковій нормі повноцінного психологічного функціонування людини, що включають фізіологічне, особистісне і соціальне благополуччя, стосуються як внутрішніх переживань, так і зовнішньої поведінки, забезпечують ефективне виконання людиною завдань, що стоять перед нею в різних сферах життєдіяльності» [42, с. 25].

Ментальне здоров'я особистості формується внаслідок взаємодії внутрішніх особливостей індивіда та зовнішніх факторів, і саме останні найчастіше можуть впливати на якість психічного здоров'я, можуть варіювати та змінюватися у часі під впливом різних чинників ... Ментальне здоров'я є ключовим для колективної та індивідуальної здатності людей думати, відчувати емоції, взаємодіяти один з одним, заробляти на життя та насолоджуватися ним. На основі цього можна стверджувати, що захист і відновлення психічного здоров'я можна розглядати як життєво важливу необхідність у турботі про окремих людей, громаду і суспільство в цілому [11, с. 499].

Ментальне здоров'я прирівнюють до найважливіших загальнолюдських цінностей, бо саме воно є основою благополуччя і гармонії людського життя. Доведено, що ментальне здоров'я пов'язане з ціннісно-світоглядними уявленнями та духовністю людини. Воно виражає рівень розвитку емоційно-вольових і мотиваційних сфер, усвідомлення особистісних цінностей. Зазвичай, поняття «ментальне здоров'я» використовується для опису будь-якого рівня розумового і/або емоційного благополуччя і/або відсутності психічного розладу. Поняттями, співвідносними з поняттям «ментальне здоров'я», є «психічне та психологічне здоров'я людини». Проблеми психічного та психологічного здоров'я тісно пов'язані між собою, хоча ці види здоров'я мають певні відмінності.

Психічне здоров'я вважається аналогом ментального здоров'я і використовується для опису будь-якого рівня розумового, емоційного благополуччя або відсутності психічного розладу. Показниками психічного здоров'я є відсутність психічних захворювань, психічний розвиток, що відповідає віку, сприятливий функціональний стан вищих відділів центральної нервової системи. Психічне здоров'я, на відміну від психологічного, не гарантує душевного здоров'я.

Психологічне здоров'я є еквівалентом духовного (душевного) здоров'я та показником норми чи патології в духовному розвитку особистості. Психологічне здоров'я – це не тільки душевне, але ще й особистісне здоров'я; визначається як оптимальне функціонування всіх психічних структур, що забезпечують стан душевного комфорту в соціальному середовищі. Психологічне здоров'я людини пов'язане з її психологічним благополуччям, якістю життя в цілому. Термін «психологічне здоров'я» в має пряме відношення як до психологічно здорової людини, так і до індивідуальних відхилень у розвитку її особистості [29, с. 47–48].

Психологічно здорова людина – це перш за все людина спонтанна і творча, життєрадісна і весела, відкрита і така, що пізнає себе і навколишній світ не лише розумом, але і відчуттями, інтуїцією. Вона повністю приймає саму себе і при цьому визнає цінність і унікальність людей, що оточують її. Така людина

покладає відповідальність за своє життя, перш за все, на саму себе і отримує уроки з несприятливих ситуацій. Її життя наповнене сенсом, хоча вона не завжди формулює його для себе. Вона знаходиться в постійному розвитку і, звичайно, сприяє розвитку інших людей. Її життєва дорога може бути не зовсім легкою, а інколи досить важкою, але вона адаптується до умов життя, що швидко змінюються. І, що важливо, вміє знаходитися в ситуації невизначеності, довіряючи тому, що буде з нею завтра. Для опису стану психологічного здоров'я застосовують поняття «гармонія» або «баланс», що характеризують прояви зовнішнього і внутрішнього, тілесного і психічного, емоційного і інтелектуального в людині [27, с. 39].

Важливою передумовою збереження ментального здоров'я викладача є перебування ним у психологічно захищеному освітньому середовищі та дотримання засобів психологічної безпеки під час освітнього процесу. Адже відомо, що у викладачів, які перебувають у психологічно небезпечному середовищі, частіше виявляється синдром емоційного вигорання, знижений рівень самооцінки і межовий рівень соціальної ізольованості особистості. Викладачам, які знаходяться в незахищеному від психологічного насильства середовищі, зазвичай притаманні такі риси особистості, як невротичність, депресивність, спонтанна агресивність та емоційна лабільність.

Основними характеристиками психологічно безпечного середовища для викладача вищу є відсутність виявів психологічного насильства у взаємодії учасників освітнього процесу; задоволення основних потреб в особистісно-довірчому спілкуванні; зміцнення психічного здоров'я; запобігання загроз для продуктивного розвитку особистості; оптимізація різних аспектів професійної діяльності; організація освітнього середовища, яке стимулює творчий розвиток особистості [48, с. 447–448].

Н. Павлик запропонувала шляхи гармонізації психологічного здоров'я в умовах суспільних криз, які на наш погляд, можуть бути застосовані в професійній діяльності викладача та його спілкуванні зі студентами. Це позитивне мислення, емоційна стійкість, толерантність до стресових факторів, врівноваженість у стосунках з іншими людьми [37, с. 121].

Вчені стверджують, що позитивно налаштовані люди, які мають чіткі цілі в житті і не схильні постійно навантажувати себе сумнівами, невпевненістю, поганими передчуттями та песимізмом, мають хороші перспективи для збереження власного, як фізичного, так і психічного здоров'я [27, с. 39].

Ми вважаємо, що сучасний викладач повинен турбуватись про своє ментальне (психічне і психологічне) здоров'я, оскільки він несе відповідальність за здоров'я студентської молоді; вміє своєчасно надати допомогу студентам, які потрапляють в стресові ситуації та потребують моральної і психологічної підтримки.

Особистісно-професійні якості викладача

Від особистісно-професійних якостей та рис викладача залежать розвиток і формування особистості студента, якість професійної підготовки майбутнього педагога. Викладач для студентів – не просто транслятор певної інформації, а людина, яка вміє зацікавити, захопити, повести за собою, викликати бажання наслідувати. Це дозволяє стверджувати, що особистість викладача має поєднувати в собі високий професіоналізм та загальнолюдські моральні якості.

Основні риси особистості викладача представлені в професіограмах та відображають його соціально-моральну, професійно-особистісну спрямованість. Вивчення наявних професіограм дало змогу виділити чотири базових характеристики особистості викладача, згідно з якими він:

- вільна особистість, яка здатна до самовизначення у світі культури;
- гуманна особистість, яка з любов'ю ставиться до інших;
- духовно багата особистість, яка має високі духовні потреби;
- творча особистість, яка проявляє творчість у всіх сферах життєдіяльності [2, с. 35].

В кризових умовах, у яких доводиться нині працювати викладачам українських вишів, посилюється необхідність гуманізації стосунків «викладач – студент», яка значною мірою реалізується за наявності у викладача особистісних якостей, які позиціонують його як високоморальну людину та професіонала своєї справи. З нашого погляду, це професійний авторитет та професійна успішність, а також ті психологічні якості, які гарантують викладачеві та здобувачам освіти, з якими він працює, здатність швидко адаптуватися до складних життєвих умов та повноцінно здійснювати професійно-педагогічну діяльність.

Професійний авторитет

Авторитет (нім. *Autorität*, від лат. *auctoritas* – влада, вплив) – загальновизнаний вплив, що його роблять на переконання й поведінку людей певні особи, ідеї, організації тощо в різних сферах суспільного життя завдяки притаманним або приписуваним їм особливостям і заслугам.

Авторитет педагога тлумачиться як високий професійний статус, який визначає ступінь та силу педагогічного впливу на окремих учнів або групу; проявляється в здібностях педагога скеровувати думки, почуття, вчинки учнів. Основою авторитету виступають позитивні особистісні та професійні якості: загальна культура, відкрита позиція у спілкуванні, ерудованість, компетентність, емпатія, доброзичливість, чітка громадянська позиція.

На думку дослідників А. Коломієць, К. Коцюбівської, А. Оларь, формування авторитету викладача проходить кілька етапів: 1) педагог – джерело інформації, 2) педагог – референтна особа, 3) педагог – авторитетна особа. Зокрема, авторитетному викладачеві авансується довіра, його думку визнають як керівництво до дії, а його успіх очікується і передбачається. Оцінюють студенти авторитетного викладача завжди позитивно, на відміну від оцінки викладача як референтної особи (для нього оцінка особистості може бути як позитивною, так і негативною). Авторитетний викладач є і джерелом правильної, потрібної для студентів інформації, і референтною особою, і особистістю, яка є прикладом у моральних переконаннях та принципах. Тобто, на цій стадії викладач відкривається перед студентами як особистість. Важливим показником для формування авторитету викладача є повага до людей, що його оточують, зокрема до студентів. Викладач ніколи не зможе стати авторитетом для студентів, якщо не виразить свою повагу до них. Повага до студентів з боку викладача стимулює зворотню дію – студенти починають поважати викладача [23, с. 84].

Почуття гумору

Гумор (англ. *humour* – гумор, комізм, примха, характер) – вид комічного, добродушний сміх із серйозним підґрунтям, споконвічно – «схвалення під маскою осміяння». Гумор висміює дивне і чудне в житті, котре різниться низьким ступенем злободенності і критичності, викликає в адресата лише добру посмішку, легку насмішку або дружній, незлобивий та веселий сміх, співчуття і симпатію до об'єкта критики. Таке доброзичливо-глузливе ставлення до когось (чогось) спрямоване на викриття вад. Об'єктом гумору є окремі недоліки, смішні, але такі, що легко долаються, або є відносно терпимими [3, с. 38].

В науковій літературі зафіксовано різноманітні психологічні підходи до вивчення почуття гумору і його виміру: як звичний патерн поведінки (схильність

часто жартувати); як здатність (генерувати, розуміти і пам'ятати жарти); як рису характеру (життєрадісність); як естетичну реакцію (здатність отримувати задоволення від гумору); як установку (позитивне ставлення до гумору і веселих людей); як світоглядну установку (веселе ставлення до життя); як стратегію подолання і захисний механізм (схильність зберігати жартівливий настрій у складних життєвих обставинах [5, с. 161–162]).

Дослідники педагогічного гумору (О. Дубініна, Г. Колесник, О. Кулешова та ін.) виділяють основні функції гумору в педагогічній діяльності: інформативно-пізнавальну, емоційну, мотиваційну, регулювальну, виховну, організаційну.

1. *Інформативно-пізнавальна функція.* Викладач, який використовує гумор, не лише передає певну інформацію, але й виявляє себе як особистість (висловлює особисте ставлення до подій, а також виявляє вміння враховувати індивідуальні особливості студента). Останнє набуває більшої значущості, оскільки за реакцією співрозмовника викладач сам отримує інформацію про нього, зокрема, щодо можливостей студента сприймати та розуміти гумор.

2. *Емоційна функція.* Гумор забезпечує задовільне самопочуття в будь-якій ситуації. Він дає можливість менш болісно пристосуватися до нових умов. Практика підтверджує, що чим вища в учасників педагогічного процесу здатність розуміти і продукувати гумор, використовувати його для подолання важких ситуацій, тим менше виражені в них симптоми депресії – знижений настрій, низька самооцінка, безнадійне сприйняття свого майбутнього. Гумор може виступати як засіб зняття психологічної напруги, психологічної розрядки, створення творчого самопочуття і, в кінцевому результаті, сприяти ефективності педагогічної діяльності. Окрім того, за допомогою гумору можна керувати груповими настроями, створювати умови для колективних дій і формувати студентський колектив [28, с. 387].

3) *Мотиваційна функція.* Гумор виступає як стимул самовиховання, так як роздратований педагог не завжди слідкує за власною поведінкою та мовленням, допускає несправедливість по відношенню до студентів, помиляється у вимові слів та прізвищ і, як наслідок – може стати об'єктом насміхань. Усвідомивши це, викладачі будуть намагатися регулювати свою поведінку, розвивати у собі почуття гумору. Безумовно, викладацький жарт може бути більш доцільним, ніж покарання або догана. Крім того, гумор – це засіб вираження індивідуальності, як педагога, так і студентів. Дотепному викладачу завжди легше знайти нестандартне рішення педагогічної задачі [14, с. 92].

4. *Регулювальна функція.* Гумор регулює відносини між педагогами, між педагогами та студентами, між студентами. Іноді, щоб розпочати спілкування, викладач починає з дотепного зауваження або пригадує аналогічну історію. Змусити людину розсміятися – означає увійти з нею в емоційний контакт, викликати до себе прихильність і, певною мірою, довіру. Виступаючи як засіб згуртування, гумор сприяє сприятливому вирішенню конфліктних ситуацій, у результаті чого конфлікт буде вичерпано. Будучи основою доброзичливих відносин між учасниками педагогічного процесу, гумор припускає наявність позитивних намірів і позитивного ідеалу в кожного з них [28, с. 388].

5) *Виховна функція.* Використання гумору в навчально-виховному процесі розвиває у студентів певні етичні поняття, розуміння тонкої грані між добрими і злими жартами, окреслює теми і об'єкти, які не можуть бути осміяними за жодної умови: люди з обмеженими можливостями, батьківщина, почуття тощо. Мета гумору в навчально-виховному процесі – навчити студентів створювати позитивну

атмосферу в колективі, підтримувати себе і друзів в комфортному емоційному стані, сприятливому для навчання [22, с. 156].

б) *Організаційна функція*. Не буде непорозумінь і порушень дисципліни на тому занятті, де жарти і гумор є звичними. До того ж, зауваження, зроблені у формі жарту є більш ефективними, не викликають агресії, краще запам'ятовуються і сильніше впливають на студентів. За допомогою жартів навіть серйозний конфлікт в колективі можна легко розв'язати і правильно вибудувати подальші стосунки [22, с. 157].

Почуття гумору – це здатність людини розуміти гумор. Воно додає людині впевненості в собі та оптимізму, в багатьох випадках викликає відчуття переваги і влади над об'єктом приниження. Інструмент гумору – це жарт. Зазвичай, вдало продуманий жарт знімає напругу, смуток або страх. Однак жарт, висловлений на адресу іншої людини, може нести не лише радість, але й бути актом агресії, так як людина може відчувати в ньому зловмисну образу і приниження. Тому жарти, зазвичай, допускаються тільки по відношенню до добре знайомих людей, які сприймають їх як прояв довіри до них самих, що дає можливість поглянути на себе з боку в критичному світлі. У цьому випадку відносини людей зміцнюються ще більше. В іншому ж випадку, жарт, особливо публічний, сприймається як особиста образа і сприяє виникненню неприязних відносин між людьми [28, с. 388].

Почуття гумору педагога ґрунтується на його вмінні (здатності) підтримувати емоційний стан студента, на вмінні надихати його на самовдосконалення. Педагог, що володіє почуттям гумору, повинен застосовувати його толерантно, зважаючи на характер ситуації. Слід завжди зберігати приязне ставлення до об'єкта гумору, завжди пам'ятати про те, що почуття гумору:

– сприяє подоланню негативних емоцій: дає змогу отримати задоволення, пригнічує виникнення і розвиток негативних афектів;

– є засобом творчого мислення: суперечності в настрої вчать нас шукати альтернативні пояснення обставин, а це є передумовою здорового розуму і творчого розв'язання проблем;

– покращує процес спілкування: сприяє налагодженню контакту і вирішенню конфліктів;

– знижує напругу в соціумі: дає змогу висловити свою приховану ворожість і критичну оцінку під маскою забави;

– виконує психотерапевтичну і психодіагностичну функції: сміючись з якогось приводу, людина тим самим викриваємо свої внутрішні конфлікти;

– є засобом зняття напруги: запобігає виникненню небезпечної та агресивної поведінки [49, с. 173].

Таким чином, гумор у педагогічній діяльності може виступати як засіб психологічної розрядки, його використання сприяє створенню творчого самопочуття і, в кінцевому результаті, це впливає на ефективність педагогічної діяльності. За допомогою гумору можна управляти колективним настроєм, створювати умови для виконання колективних завдань та формувати колектив студентів. Завдяки гумору, знімається психологічне напруження, а це сприяє дружнім взаємовідносинам між педагогом та студентами та позитивно впливає на ефективність навчання [14, с. 93].

Гумор також можна розглядати як практичний інструмент для налагодження правильної атмосфери в аудиторії та досягнення бажаних результатів навчання. Оскільки гумор є найбільш дієвим і універсальним способом усунення напруги в спілкуванні, його застосування в контексті навчання має певні переваги як для викладача, так і для студентів [22, с. 155].

Оптимізм

Сучасні словники тлумачать поняття «оптимізм» (від лат. – *optimus* – найкращий) як світосприймання, перейняте бадьорістю, життєрадісністю, твердою вірою в краще майбутнє, в успіх; як властивість особистості, що відображає пропорційний розвиток всіх психічних процесів і характеризує позитивну систему поглядів людини на світ, на поточні й очікувані події тощо.

О. Горецька розглядає оптимізм як здатність людини переживати надію на успіх, вірити у власні сили та можливості, турбуватися про себе і конструктивно долати перешкоди на шляху до досягнення мети. Оптимістична людина має позитивне світосприйняття, володіє способами подолання життєвих труднощів, спрямована на конструктивну взаємодію з навколишнім світом та особистісне зростання. Оптимізм є компонентом суб'єктивного благополуччя людини, а навчатися знаходити позитивне для себе в кожній ситуації, а також виробляти оптимістичну позицію – необхідна умова подолання деструктивних явищ. З-поміж основних переваг оптимізму на життєвому шляху особистості дослідниця називає те, що він сприяє соціальній адаптації, цілеспрямованому вирішенню проблем, позитивному ставленню до життєвих негараздів, формуванню планів на майбутнє, успішності, активності та продуктивності; зберігає психосоціальне здоров'я особистості; допомагає ефективно долати стресові ситуації; виступає як професійно важлива якість [12, с. 35].

Життєстійкість та життєздатність

В умовах поширення депресивних та стресових станів у молодіжному середовищі особливої актуальності для викладача вишу набувають поняття життєстійкості та життєздатності.

Життєстійкість вчені розуміють як інтегративну особистісну якість, що дозволяє успішно переносити стресові ситуації, при цьому підтримуючи оптимальну працездатність і зберігаючи внутрішній баланс; як уміння ефективно існувати всупереч життєвим перешкодам та труднощам; як здатність людини зберігати баланс між пристосуванням до нових вимог та прагненням жити гармонійно, повноцінно. Життєстійкість визначає стиль поведінки людини, її спрямованість на подолання труднощів, здатність гнучко та мобільно реагувати на зміни ситуації, умови взаємодії.

Головна функція життєстійкості полягає в можливості будувати ефективну соціальну взаємодію та знаходити оптимальні шляхи саморозвитку та самоздійснення особистості в складних життєвих обставинах. Таким чином, життєстійкість можна розглядати як особистісний потенціал ефективного саморозвитку в стресових ситуаціях та екстремальних життєвих умовах [8, с. 92–93].

Професійна життєстійкість особистості – системна особистісно-професійна властивість, що формується у фахівця упродовж професійного життя, виявляючись у певному рівні включеності в професійну діяльність, контролі за нею та прийнятті «професійних ризиків», і забезпечує його здатність протистояти несприятливим обставинам у роботі, запобігаючи розвитку професійної дезадаптації, розладам здоров'я та забезпечуючи особистісно-професійне зростання [24, с. 75].

Вчені вважають, що життєстійкість входить до складу більш широкого психологічного феномену – життєздатності, який у психологічній науці досліджується в різних аспектах.

Життєздатність є інтегральною функціональною якістю особистості, складним конструктом, сукупністю соціально-психологічних ресурсів людини для взаємодії в соціумі. Життєздатність – це суб'єктивне самопочуття людини, її

уявлення про наявність позитивної та доступної внутрішньої енергії, необхідної для підтримки психологічного балансу та рівноваги. Вчені вказують на основні функції життєздатності, які полягають у забезпеченні адаптації, саморегуляції, управління власними ресурсами, збереженні цілісності, самоорганізації, що, насамперед, є важливим у кризових умовах життя.

Узагальнюючи різні погляди на феномени життєстійкості та життєздатності, варто відзначити, що ці властивості особистості орієнтують викладача на діяльне ставлення до суспільних подій та власної позиції в соціумі, перетворюють його на ініціативного носія і провідника духовно-моральних цінностей. Ці якості також проявляються в його організаційній та здоров'язбережувальній освітній діяльності. Вони стимулюють поведінку, орієнтовану на здоровий спосіб життя, духовно-моральні цінності, що допомагає викладачам і студентам виживати в складних життєвих обставинах.

Професійна успішність

Успішність особистості як складний соціально-психологічний феномен, проявляючись у поведінці й діяльності людини, детермінована суб'єктивними й об'єктивними, діалектично взаємообумовленими чинниками. Суб'єктивні чинники, як особистісні утворення, є наслідком впливу специфічних умов діяльності та розвитку сутнісних сил самої людини, одночасно виступають як причина конструктивного перетворення сфери поведінки і діяльності особистості [40, с. 23–24].

Професійна успішність – це характеристика професійної діяльності, що включає зовнішню оцінку результату, досягнутого в ході професійної діяльності, та оцінку задоволеності фахівця професійною діяльністю.

Професійна успішність викладача вищої школи – це інтегральний стан фахівця, взаємодія його індивідуальних, особистісних та суб'єктивних якостей, що відображає високий ступінь професіоналізму, досягнення оптимальних результатів у викладацькій діяльності, задоволення цими результатами та їхню відповідність вимогам соціуму, що висуваються до педагога вищої школи.

Професійний та рольовий статуси викладача

Слово «статус» (з лат. *status* – стан, становище, положення) означає стан справ, положення (місце) людини в суспільстві тощо.

С. Васильєва вважає, що соціальний статус людини залежить від суспільної думки, яка складається й передається, але не фіксується в будь-яких документах. Крім того, він вимірюється престижем, місцем людини в суспільстві в рамках певної групи, виражається рангом у колективі. Соціальний статус зумовлює приналежність людини до певної соціальної категорії. Інші статуси впливають на поведінку, мислення та почуття людини. До найбільш впливових статусів належить професійний, оскільки саме професія визначає стиль і спосіб життя, коло друзів, інтереси, манеру поведінки тощо [6, с. 15].

Соціально-професійний статус особистості С. Васильєва пов'язує зі статусом професійної групи чи професії в соціумі, тобто визначає престиж професійної групи серед інших професій, вивчає рівень професійної кваліфікації в соціальній системі, тобто відображає, наскільки результат діяльності певної професійної групи має значення для соціальної системи. Професійний статус передбачає визначення рівня оволодіння людиною професійними знаннями, уміннями, навичками, а результат оволодіння ними залежить від особистісних здібностей людини [6, с. 19].

В рамках соціального статусу О. Коркішко виділяє окремі статуси: *природний* (фіксує найбільш стійкі характеристики, які людина отримує з народження (національність, стать, фізичні та психологічні дані); *досягнутий* (освіта,

кваліфікація, культурний рівень тощо); *особистісний* (характеризує соціальну значущість індивіда з погляду малої соціальної групи, колективу залежно від індивідуальних якостей (сім'ї, друзів, колег), місце й роль у системі міжособистісних відносин, що визначає її права, обов'язки та привілеї); *професійний* (формується й підвищується в процесі всього життя індивіда, відображає професійні уміння та навички, місце в системі трудових відносин, визначається результатом професійної діяльності, рівнем компетентності тощо). На думку дослідниці, більшість із наукових досліджень спрямовані на опис ознак професійного статусу (дохід, ресурси та можливості, влада, права, обов'язки) та його результату (авторитет, престиж, репутацію, імідж, винагороди), однак недостатньо уваги приділено особистісними якостям і здібностям, які безпосередньо залежать від професійного статусу [26, с. 103].

Професійний статус викладача – це положення педагога вишу в суспільстві, що характеризується виконанням специфічних для професійно-педагогічної діяльності ролей, у яких реалізуються його права та обов'язки згідно з нормами, що пред'являються педагогу як посереднику між суспільством і здобувачем у процесі передачі останньому соціального досвіду, накопиченого людством, а також знаходить відображення впевненість викладача у власних професійних знаннях, уміннях, здібностях, можливостях, відчуття благополуччя, почуття власної гідності, що забезпечують йому авторитет серед колег та здобувачів.

А. Коркішко вважає, що професійний статус викладача – це стан, місце викладача в суспільстві, що визначається специфічними для професійно-педагогічної діяльності ролями, у яких відбиваються обов'язки, права та норми, що пред'являються педагогу як посереднику між здобувачем і суспільством у процесі передачі соціального досвіду, накопиченого людством, а також внутрішня його впевненість у власних професійних знаннях, уміннях, здібностях, можливостях, відчуття благополуччя, почуття власної гідності, що забезпечують йому авторитет серед колег та здобувачів [26, с. 35].

Під професійним статусом майбутнього викладача А. Коркішко розуміє сукупність прав й обов'язків, що визначають його стан, місце та роль у закладі вищої освіти, забезпечується ціннісними орієнтаціями й установками особистості, системою знань і вмінь, особистісними якостями, самооцінкою й оцінкою його діяльності іншими, зумовлюючи адекватні дії та поведінку, і знаходить вияв в авторитеті, репутації майбутнього викладача [25, с. 38].

З погляду І. Сингаївської, статус відображає суспільну значущість викладацької діяльності та ставлення до окремого викладача з боку суспільства (професійної спільноти, організації, колег, студентів) – визнання чи невизнання, повага чи неповага, симпатія чи антипатія тощо. Дослідниця вважає, що поняття «статус» і «роль» є віддзеркаленням суспільної та особистісної сутності викладача. Досить часто статус і роль співпадають – людина може мати професійний статус викладача і, при цьому, виконувати аналогічну професійну роль. Це явище отримало назву рольового статусу викладача [44, с. 125].

Професійний статус викладача набувається в процесі його професійного зростання та підвищується впродовж життя. Як фахівець, викладач посідає реальне місце в освітньому просторі. Професійна діяльність вимагає від викладача постійно реалізувати себе в системах «викладач – студенти», «викладач – викладач», «викладач – керівництво». Майбутній викладач вищої школи повинен готувати себе до викладацької діяльності, проєктуючи свій професійний статус на етапі свого навчання в магістратурі.

Соціально-професійний статус викладача втілюється в життя певними соціально-психологічними ролями, тобто моделями поведінки, які наповнюють статус рольовим змістом.

Під *рольовим статусом* викладача розуміють сукупність нормативно схвалених вимог, що висуваються до професійної поведінки педагогічного працівника. Викладачеві доводиться одночасно виконувати чимало ролей, що іноді не узгоджуються між собою і спричиняють виникнення рольових конфліктів. Так, зіткнувшись з проблемою поєднання навчально-педагогічної, наукової та організаційної діяльності, викладач змушений вибирати, яка роль йому найбільше імпонує. Втім його статус (як сукупність суспільних вимог) передбачає якісне виконання всіх професійних ролей для отримання суспільного визнання та особистісного самоутвердження [44, с. 126].

Традиційно викладач виконує звичні професійні ролі: куратора, дидакта, вихователя, консультанта, порадирика, методиста, вченого, дослідника тощо. Наприклад, куратор студентської групи – це педагог, який використовує різноманітні види та форми виховної роботи з метою організації системи відносин між студентами, яка буде сприяти індивідуальному вираженню та розвитку особистості кожного з них. Він слідкує не лише за реалізацією студентів як майбутніх професіоналів, а й залучає їх до інших сфер життєдіяльності. Куратор інформує про важливі події в закладі освіти, організує збори, проводить культурні, пізнавальні, дозвілєві заходи, сприяє налагодженню доброзичливих відносин з іншими, контролює відвідування занять студентами, їх успішність, проводить профілактичну роботу стосовно шкідливих звичок та протиправної поведінки і т. ін. [10, с. 153–154].

Сучасні дослідження професійної діяльності викладача визначають для нього ролі (рольові статуси), які вже самі по собі є інноваційними: *т'ютор* – особа, яка здійснює науково-педагогічний супровід, допомагає розвивати пізнавальні здібності тощо; *консультант* – сприяє у вирішенні проблем, що виникають в освітньому середовищі; *модератор* – спрямовує процес навчання в потрібне для студента русло, допомагає виявити його потенційні можливості; *фасилітатор* – сприяє розвитку особистості студента; *ментор* – виконує роль наставника, допомагає подолати розрив між теорією і практикою; *тренер (коуч)* – забезпечує навчально-професійну діяльність студентів згідно з освітніми вимогами, контролює отримані результати; *мотиватор* – головним чином спрямовує діяльність студента на досягнення успіху, спілкується зі студентами виключно на демократичних засадах; *новатор* – використовує новітні підходи до проведення навчальних занять; *наставник* – допомагає майбутнім фахівцям та викладачам-стажистам на початковому етапі професійного становлення тощо [44, с. 126–127].

Найбільш затребуваною роллю педагога, з огляду на потреби сьогодення, є роль *фасилітатора*. Діяльність педагога-фасилітатора має бути спрямована на стимулювання процесу навчання, створення належної атмосфери психологічної підтримки студентів, сприятливих умов для їх саморозвитку та самореалізації.

Викладач-фасилітатор має здійснювати педагогічну взаємодію як таку, що надихає і спонукає студента до інтенсивної, свідомої самозміни відповідно до особистісно пріоритетних сенсів життєдіяльності, тим самим актуалізуючи процес його спрямованого і продуктивного саморозвитку; виконувати супроводжуючу, допомагаючу місію, сприяти «позитивним особистісним змінам» студентів, бути помічником і співавтором їх особистісного зростання; формувати позитивне і коригувати (а в абсолюті – викорінювати) негативне; володіти уміннями управляти змістом та динамікою роботи мікрогруп, слухати і чути, точно і повно передавати

інформацію, правильно ставити запитання, ділити «перемогу» з групою, бути готовим приймати чужі думки, не нав'язуючи власну думку групі. Він має створювати умови для ініціації і здійснення студентом особистого ціннісного вибору; пропонувати ситуації для альтернативного їх вирішення і сприяти усвідомленій (рефлексивній) апробації цих альтернатив; доносити до студента думку про те, що основний результат навчання у виші – здатність до інтенсивного і усвідомленого пошуку знань [9, с. 231].

Роль *новатора* – невід'ємний складник професійної успішності. Якісне виконання цієї ролі потребує від викладача чималих психологічних зусиль, спрямованих на подолання певних страхів та тривожних станів (не отримувати розуміння з боку колег, брати на себе відповідальність, йти наперекір авторитетам, звільнитися від «кайданів попереднього досвіду» тощо). Крім того, новаторська роль не завжди заохочується соціумом через усталеність стереотипів громадської думки. Небезпека загострення внутрішньо-рольового конфлікту може спровокувати професійне вигорання, виснаження емоційно-енергетичних, інтелектуальних та вольових ресурсів викладача [44, с. 127].

У педагогічній науці та практиці наразі зустрічається поняття «ментор». Роль *ментора* передбачає роботу з обдарованими студентами, які демонструють високі показники успішності, однак їхній потенціал ще не розкритий повністю. До функцій ментора дослідники відносять, зокрема, інтелектуальне стимулювання, емоційну підтримку та захист, набуття пізнавальної впевненості. Академічне менторство передбачає опікування конкретним учнем (студентом) задля розкриття його потенціалу в певній сфері тим викладачем, який має з ними спільні інтереси. Професійне менторство дає змогу студенту набути досвід опанування в певній професії, спробувати себе в бізнесі, передбачає допомогу в професійній діяльності. Отже, ролі ментора у вищому навчальному закладі можуть виконувати викладачі, роботодавці і навіть студенти старших курсів по відношенню до молодших.

Останнім часом усе більшої популярності набуває менторство за допомогою мережі Інтернет. Така форма наставництва отримала відповідні назви – «телементорство», «віртуальне менторство», «Е-менторство» тощо. Спільною метою всіх програм телементорства є надання індивідуальної академічної, мотиваційної та емоційної підтримки здобувачам освіти засобами інформаційно-комунікаційних технологій [4, с. 5–6].

В процесі пошуку нових професійних ролей для викладача вишу, нашу увагу привернула роль *медіатора*, престиж якої перебуває на стадії формування, оскільки медіаційний процес поступово впроваджується у практику. Наразі вона затребувана в соціальній сфері, але може бути використана і в сфері освіти, оскільки в умовах кризового суспільства в цій професійній галузі також суттєво зростає число міжособистісних конфліктів.

На нашу думку, професія медіатора має багато спільного з професією викладача. Як і професійна діяльність викладача, діяльність медіатора належить до типу «людина – людина», оскільки вона орієнтована на взаємодію з людьми, спілкування та врегулювання конфліктних питань між ними. Водночас, професійна діяльність медіатора належить до класу «евристичних», тобто вимагає постійного пошуку, оскільки вона пов'язана з аналітичною, дослідницькою діяльністю, плануванням, управлінням, контролем, інтеракційними процесами між людьми, конструюванням та проектуванням продуктивних шляхів виходу з конфліктних ситуацій. Ця професійна діяльність вимагає високої ерудиції, оригінальності, критичності мислення, прагнення до саморозвитку та самовдосконалення [1, с. 36–37].

Щоб сучасний викладач міг ефективно виконувати всі зазначені ролі, необхідні умови для його інтелектуального розвитку, професійного зростання, систематичної науково-дослідної роботи. Відомо, що викладач знаходиться в атмосфері інтенсивних вербальних та емоційних контактів із великою кількістю людей, тривалого інтелектуального напруження, ненормованості робочого часу, частих позаштатних ситуацій. У сучасних умовах реформування вітчизняної системи освіти відповідно до європейських цінностей, він має перебудовувати свою свідомість, ментальність, усвідомити себе учасником змін [54, с. 142].

Сучасний викладач, який прагне мати гідний професійний профіль, повинен постійно працювати над розвитком та вдосконаленням власного професійного іміджу та бренду.

Професійний імідж та бренд викладача

Позитивний імідж викладача забезпечує продуктивну співпрацю в діаді «викладач – студент», стимулює студента до активного навчання та суттєво впливає на якість освітнього процесу в сучасному виші.

Проблему професійного іміджу викладача досліджували вітчизняні вчені

О. Апостол, О. Вощевська, Е. Галицька, О. Грейліх, Т. Демчук, Н. Донкоглова, В. Ісаченко, Л. Кайдалова, О. Козлова, А. Кононенко, О. Коркішко, Н. Прус, О. Романовська, Н. Савченко, В. Тимошенко, С. Фатальчук, Т. Федірчик та ін. Завдяки проведеним дослідженням, вітчизняна наука збагатилася різними підходами до вивчення сутності та структури іміджу викладача вищого освітнього закладу, технологіями його формування та вдосконалення.

Так, О. Романовська вважає, що імідж викладача вищої школи можна визначити як динамічний образ, що представляє сукупність зовнішніх (візуальна привабливість, культура вербального і невербального спілкування), професійних (професійна культура) і внутрішніх (особистісні якості, моральні, етичні норми та ін.) характеристик, який створюється в результаті прямого їх сприйняття в процесі взаємодії педагога з учасниками педагогічного процесу, або опосередковано через думку інших людей. Імідж не завжди повністю відображає особистість його носія, але незалежно від цього, образ може викликати до себе як позитивне, так і негативне ставлення [43, с. 144–145].

За результатами вітчизняних досліджень, імідж сучасного викладача формується системою елементів, комплексне поєднання яких може забезпечити створення позитивного ефекту на студентів та ведення успішної викладацької діяльності, як-от:

– аудіовізуальна культура особи, тобто грамотність мовлення, манери, стиль одягу та його доречність конкретній ситуації, вміння триматися на публіці, презентувати інформацію певній цільовій аудиторії;

– поведінка викладача в різних аспектах (поведінка в професійному середовищі серед студентів та колег, вміння контролювати свій емоційний стан та знаходити способи комунікації, розумітися з різними типами особистостей);

– система моральних та етичних цінностей викладача (світосприйняття, ставлення до власної професії та до студентів);

– статус і самооцінка викладача (відповідне визначення своєї ролі в навчальному процесі, своїх педагогічних можливостей та професійних якостей);

– сукупність особистісних якостей (толерантність, повага до інших людей, почуття гумору, доброта) [17, с. 632].

У багатьох розвідках позитивний імідж викладача позиціонується як ефективний засіб його професійної діяльності. Приміром, С. Фатальчук і С. Якущенко зазначають, що головною метою кожного викладача закладу вищої

освіти є зацікавленість студентів у вивченні його дисципліни, хороші результати, повне засвоєння матеріалу. Наявність у викладача позитивного професійного іміджу сприяє встановленню контактів зі студентською аудиторією, утвердженню викладача як авторитетного джерела інформації та особистості, яка своїм прикладом, знаннями та поведінкою може позитивно впливати на молоде покоління [47, с. 120].

О. Марченко вважає, що викладач має бути еталонною моделлю у формуванні іміджу студентів: «Професія викладача – це особливий хист, володіння набором яскраво виражених здібностей до спілкування, естетичної уяви, тілесної пластики, мовної чарівності. Для того, щоб бути дизайнером особистості та формувати в студентів професійно-особистісний імідж, вибудувувати технологію життєдіяльності, людина повинна мати сильну духовну енергетику, величезний багаж знань і вмінь. У своїй роботі викладач повинен особливе значення надавати системному пізнанню особистості студента, осмисленню свого внутрішнього досвіду, технологічності використання знань і т. ін.» [30, с. 196].

О. Митцева узагальнила напрацювання багатьох учених та виявила такі універсальні функції іміджу: *комунікативна* (позитивна організація конструктивного, комфортного спілкування на всіх рівнях взаємодії професійної діяльності); *інформаційна* (інформування громадськості щодо позитивних аспектів професії, створення позитивного образу професії в суспільстві); *когнітивна* (удосконалення і створення нових знань, пошук нових сфер застосування професійних знань); *емотивна* (обмін соціальними та духовно-моральними цінностями, душевними переживаннями); *конативна* (координація й регуляція взаємодії); *креативна* (реалізація творчого потенціалу в професійній діяльності щодо створення унікальних пропозицій, послуг); *професійна* (розвиток професії, вдосконалення професійної підготовки кадрів, реалізація особистості в конкретній професійній галузі); *мотиваційна* (мотивація до саморозвитку та самореалізації в професійній сфері); *адаптаційна* (швидке й комфортне пристосування до певної ситуації в професійній діяльності); *особистої самореалізації* (максимальне розкриття індивідуальних особливостей і здібностей у професії); *аксіологічна* (орієнтація на індивідуальні та професійні цінності, цілі, сенс життя, які є основою для професійних дій у суспільстві); *психотерапевтична* (усвідомлення своєї значимості, прояв психологічної та емоційної стійкості, оптимізація своєї поведінки з метою максимального впливу на інших); *ідентифікаційна* (соціально-символьне впізнавання завдяки важливим характеристикам носія іміджу (символіка, логотип тощо) [32, с. 198].

Мало розробленою, але вельми важливою на сьогодні є проблема персонального бренду викладача та його зв'язку з професійним іміджем.

Викладач – це та людина, яка постійно комунікує з різними цільовими аудиторіями: здобувачами вищої освіти, батьками, колегами, адміністрацією закладу освіти, громадою тощо. Тим самим, він підтверджує власну експертність, створює власний позитивний імідж та престиж і довіру до закладу вищої освіти, з яким, як правило, асоціюється педагог. А орієнтація на маркетинговий підхід у процесі професійного розвитку педагога сприяє не лише створенню позитивного іміджу, подальшому просуванню в кар'єрі, але й забезпечує передумови для впровадження стратегічних планів розвитку, раціонального вибору та прийняття особистістю правильних управлінських рішень щодо свого майбутнього. Саме тому в сучасних умовах зростає значущість особистого бренду викладача [38, с. 336].

Створення особистого бренду викладача сприятиме поширенню його наукових ідей, їх популяризації та монетизації, тобто у разі наявності цікавої, корисної думки викладач може виступати з лекціями, курсами (наприклад, про освіту впродовж життя; аналіз мегатрендів, їх вплив на діяльність людини / бізнес; надання послуг щодо ефективного оволодіння цифровими технологіями, занять фізичною культурою в контексті здорового способу життя, спілкування іноземними мовами, застосування нових методів викладання та гейміфікації; формування стресостійкості в умовах перманентних змін, розвиток лідерських якостей тощо); проведення тренінгів з формування бренду закладу вищої освіти з метою привернення уваги до себе та закладу [45, с. 354].

На важливості інтернет-брендингу для сучасного викладача наголошує Д. Пінчук, оскільки цей різновид брендингу «дає можливість охопити більш широку аудиторію, ніж при використанні традиційних комунікаційних засобів – ЗМІ, телебачення чи зовнішньої реклами. Також вартість заходів у мережі є значно нижчою від будь-яких традиційних рекламних технологій. Звичайно ж, не можна не згадати і про те, що швидкість поширення інформації через Інтернет більш інтенсивна, ніж у інших каналів масової комунікації, що, своєю чергою, також посилює привабливість брендингу викладача в мережі [39, с. 258].

З погляду І. Юника, бренд науково-педагогічного працівника закладу вищої освіти – це сформований в уяві цільової аудиторії і визнаний нею взірцевим цілісний соціально-професійний образ фахівця, створений синергійним поєднанням іміджевих та репутаційних конструктів. Провідною властивістю означеного феномену є здатність виступати для цільової аудиторії гарантом системи емоційно-сфокусованих очікувань з позитивним полюсом модальності. Бренд науково-педагогічного працівника закладу вищої освіти формується тільки цілеспрямованими стратегіко-тактичними діями і не може виникати стихійно [50, с. 54].

І. Юник зауважує, що персональний бренд науково-педагогічного працівника ЗВО не слід повністю ототожнювати з брендом вишу, де він працює. По-перше, склад і комбінаторика структурних компонентів персонального бренду науково-педагогічного працівника й закладу вищої освіти можуть суттєво відрізнятись. По-друге, переважна більшість українських вишів недооцінює значення брендингу й обмежується підтримкою якості освітніх послуг, ігноруючи необхідність інформаційно-презентативної підтримки своєї діяльності в очах цільової аудиторії. Отже, формування бренду науково-педагогічного працівника ЗВО доцільно розглядати як один із ефективних засобів підвищення конкурентоспроможності не тільки самого фахівця, а й закладу вищої освіти [51, с. 80].

На жаль, ігнорування науково-педагогічним працівником закладу вищої освіти необхідності розширювати власний бренд, яке в більшості випадків аргументується доцільністю обмеження розвитку означеного феномена локальним максимумом, також негативно позначається на ефективності брендингу, оскільки ототожнюється цільовою аудиторією з обмеженістю особистісно-професійного потенціалу фахівця вишу. Детермінантами визначення оптимального моменту для реалізації стратегії розширення бренду є внутрішні фактори, які засвідчують наявність у носія бренду необхідних когнітивних, часових та енергетичних ресурсів, а також зовнішні фактори, котрими обумовлена ймовірність досягнення успіху в реалізації стратегії розширення бренду фахівця в сучасних соціоекономічних і культурних умовах конкурентного середовища [53, с. 235].

Ми погоджуємося з І. Юником та розглядаємо імідж і бренд як взаємозалежні явища. Водночас, ми поділяємо думку вченого, що однією з провідних відмінностей

іміджевої інформації від брендової є орієнтація виключно на позитивне сприйняття останньої цільовою аудиторією, тоді як іміджева інформація може привертати увагу цільової аудиторії, навіть не отримуючи від неї схвалення та не маючи з нею спільних цінностей. Відзначимо також, що І. Юник наголошує на цілеспрямованому формуванні персонального бренду студентів, для яких наочними прикладами слугуватимуть бренди науково-педагогічних працівників вищого закладу освіти, а додатковим іміджевим «підкріпленням» – бренд цього закладу [52, с. 156].

Висновки. Отже, професійний профіль викладача вишу вирізняється цілісністю та багатоаспектністю. В складних суспільних умовах, у яких доводиться наразі здійснювати освітній процес, відбувається інтенсивний пошук шляхів підвищення його ефективності. Дистанційне та змішане навчання ставить викладача перед необхідністю не лише постійно контактувати зі студентами та забезпечувати повноцінний фаховий супровід освітньої діяльності, але й демонструвати свій професійний імідж та персональний бренд, тобто презентувати себе як особистість та професіонала. До складу іміджу та бренду викладача входять: бездоганний зовнішній вигляд, ментальне здоров'я, рольовий статус та професійно значущі якості (авторитет, почуття гумору, оптимізм, життєстійкість, професійна успішність тощо). Наявність таких характеристик дозволяє, за будь-яких умов, зберігати здоровий розум та самовладання, оскільки викладач зобов'язаний не лише якісно здійснювати освітній процес, але й опікуватись фізичною та психологічною безпекою його учасників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белінська І. А. Основні критерії психологічного профілю медіатора. *Збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С.Костюка НАПН України. Проблеми сучасної психології*. 2012. Вип. 18. С. 34–43.
2. Білозерська С. І., Машак С. О. Особистісні якості викладача як передумова професійної успішності майбутнього вчителя. *Габітус. Психологія особистості*. 2022. Вип. 36. С. 127–132.
3. Блінова І. А., Зернецька А. А. Гумор як різновид комічного: критерії виокремлення, теорії реалізації і засоби вираження. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2021. Том 32 (71). № 1. Ч. 2. С. 35–43.
4. Бойченко М. А. Менторство як форма підтримки обдарованих і талановитих в країнах ЄС та США. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2014. № 7. С. 3–9.
5. Василевська О. І., Дворніченко Л. Л. Особливості використання гумору у консулативній взаємодії. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*. 2018. Вип. 5. С. 160–166.
6. Васильєва С. О. Розвиток професійного статусу вчителя: теорія та історія: монографія. Х.: Вид. «Планета-Принт», 2015. 540 с.
7. Вітвицька С. С. Термінологічна система педагогіки вищої школи – основа формування, поглиблення, збагачення педагогічних знань студентів магістратури. *Професійна педагогічна освіта: становлення і розвиток педагогічного знання: монографія / за ред. проф. О. А. Дубасенюк*. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. С. 107–139.
8. Власенко І. А., Фурман В. В., Рева О. М., Канюка І. О. Психологічне здоров'я студентської молоді. Вінниця : ТВОРИ, 2022. 224 с.
9. Волкова Н. П., Степанова А. А. Фасилітатор як важлива рольова позиція сучасного викладача вишу. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки*. 2018. № 1 (15). С. 228–234.

10. Гвозд'їй С., Устянська О. Професійні ролі викладача вищої школи у підготовці майбутніх фахівців. *Освітологічний дискурс*. 2019. № 1–2(24–25). С. 141–160.
11. Гопкало Ю. Ментальне здоров'я особистості – загальнонаціональне благополуччя. *Грааль науки*, 2022. №11. С. 499–500. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.24.12.2021.092>
12. Горецька О. В. Психологічні особливості прояву оптимізму в людей похилого віку. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*. 2020. Випуск 4. С. 33–40.
13. Довга Т. Я. Особистісно-професійний імідж майбутнього вчителя початкової школи: теоретико-технологічний аспект: монографія. Дніпро: Середняк Т. К., 2020. 484 с.
14. Дубініна О. С. Використання гумору у педагогічній діяльності. *Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка*. 2012. Випуск 1. С. 90–93.
15. Дяченко А. В. Порівняльний аналіз дизайну одягу викладача сучасності на прикладі викладачів зарубіжних країн. *Імідж сучасного педагога*. 2019. № 1. С. 42–46.
16. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; головний. ред. В. Г. Кремень. К. : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
17. Євтушенко Г. В., Бабошко А. І., Бушля Д. І. Імідж сучасного викладача: сутність та особливості формування. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Вип. 11. С. 630–634.
18. Звягольська І. М., Дерев'янюк Т. В., Полянська В. П. Викладач вишу як суб'єкт місії університету: окремі аспекти. Актуальні проблеми сучасної медицини. 2023. Том 23. Випуск 2 (82). С. 78–84.
19. Імідж і здоров'я: термінологічний словник. Навчальний посібник / Автор-укл. Т. Я. Довга. Харків: ФОП Озеров Г. В., 2017. 72 с.
20. Кікоть А. А. Костюм: поняття, структура та функції. *Культура України* : зб. наук. пр. Харків, 2010. Вип. 29. С. 168–177.
21. Кікоть А. А. Костюм і тілесність в семіотичному аспекті. *Культура України*: зб. наук. пр. Харків, 2010. Вип. 30. С. 68–78.
22. Колесник Г. Гумор як засіб подолання афективного фільтру під час навчання іноземної мови студентів технічних спеціальностей. *Молодь і ринок*. 2019. № 3. С. 154–158.
23. Коломієць А. А. Коцюбівська К. І., Оларь А. В. Авторитет викладача – одна з педагогічних умов формування мотивації навчально-пізнавальної діяльності студентів. *Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Серія: Психолого-педагогічні науки*. 2013. № 2. С. 82–85.
24. Кокун О. М. Професійна життєстійкість особистості: аналіз феномена. Актуальні проблеми психології : збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Том V: Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія. 2020. Випуск 20. С. 67–81.
25. Коркішко А., Оленев О. Сутність і структура професійного статусу майбутнього викладача закладу вищої освіти (за матеріалами кваліфікаційної роботи). Гуманізація навчально-виховного процесу. 2023, № 1 (103). С. 32–41.
26. Коркішко О. Професіоналізм як підґрунтя забезпечення професійного статусу викладача вищого навчального закладу. *Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки»*. 2018. Вип. № 5. С. 102–107.
27. Костева Т. Б. Вплив ментального здоров'я на життєдіяльність особистості. *Наукові праці. Педагогіка*. 2018. Випуск 299. Том 311. С. 38–40.
28. Кулешова О. В. Роль і місце почуття гумору викладача в навчальному процесі. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2012. Вип. 30. С. 385–391.
29. Лефтеров В. О. Проблеми психологічного здоров'я та надання психологічних послуг населенню. *Інтегративна антропологія*. 2013. № 2 (22). С. 47–50.

30. Марченко О. Особистість викладача ВНЗ у процесі формування професійно-особистісного іміджу студентів. *Витоки педагогічної майстерності. Серія : Педагогічні науки*. 2015. Вип. 15. С. 194–199.
31. Мирончук Н. М. Професійна діяльність викладача вищої школи: суспільні виклики та проблеми змісту підготовки. *Професійна освіта: андрагогічний підхід*: монографія / кол. авторів; за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир: Вид. О. О. Євенок, 2018. С. 146–172.
32. Митцева О. С. Професійний імідж фахівця: суть, функції, структура. *Педагогіка та психологія*. 2018. Вип. 59. С. 191–200.
33. Михайлова Р. Д., Костюченко О. В. Стиль одягу та його роль у формуванні іміджу. *Культура і мистецтво у сучасному світі*. 2018. Вип. 19. С. 98–110. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Kmss_2018_19_12.
34. Мода. Стиль. Одяг: термінологічний словник. Навчальний посібник / Автор-укл. Т. Я. Довга. Харків: ФОРМ Озеров Г. В., 2017. 80 с.
35. Національний освітній глосарій : вища освіта / авт.-уклад.: В. М. Захарченко та ін. К. : ТОВ «Вид. дім «Плеяди»», 2014. 100 с.
36. Обуховська Е. В. Авторитет викладача з дизайну: специфіка, складові та способи напрацювання. *Архітектура, будівництво, дизайн в освітньому просторі* : колективна монографія / За заг. ред. д-ра іст. наук В. В. Карпова. Рига, Латвія : «Baltija Publishing», 2021. С. 341–355.
37. Павлик Н. В. Психологічна допомога, спрямована на гармонізацію психологічного здоров'я особистості в умовах психічного напруження в суспільстві. *Психологія і особистість*. 2021 № 1 (19). С. 107–125.
38. Петровська К. Проектування професійного бренду викладача закладу вищої освіти. *Наукові записки БДПУ. Серія: Педагогічні науки*. Бердянськ : БДПУ, 2022. Вип. 2. С. 334–343.
39. Пінчук Д. М. Інтернет-брендинг сучасного викладача. *Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний, європейський та національний виміри змін*: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції (23–24 квітня 2020 року, м. Суми). Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2020. С. 258–261.
40. Проектування і розвиток професійно успішної особистості в умовах освітньо-виховного середовища університету : монографія / за заг. ред. В. Д. Будака. Миколаїв: Іліон, 2017. 458 с.
41. Професійний стандарт на групу професій «Викладачі закладів вищої освіти». Затв. Наказом Мінекономіки України від 23.03.2021 р. № 610. URL: https://osvita.ua/doc/files/news/819/81950/610_Vikladachi_zakladiv_vishoyi_osviti.pdf
42. Рогова О. Г. Духовність як підґрунтя ментального здоров'я. *Філософія і культура в мінливості сьогодення* : матеріали всеукраїнських філософських читань з нагоди Всесвітнього Дня філософії (UNESCO) 24 листоп. 2020 р., м. Дніпро. С. 24–26.
43. Романовська О. О. Поняття і структура іміджу сучасного викладача вищої школи. *Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія*. 2016. № 2. С. 135–146.
44. Сингаївська І. В. Рольові статуси викладача та їх вплив на формування позитивного ставлення стейкхолдерів університету до освітніх інновацій. *Вісник психології і педагогіки*. Збірник наук. праць. Київ, 2020. Вип. 26. С. 125–128.
45. Стовба Т. А. Розвиток людського капіталу: виклики та можливості для закладів вищої освіти. *Наукові перспективи*. 2021. № 9(15). С. 346–357.
46. Стрига Е. В. Ролі викладача вищого навчального закладу. *Наука і освіта*. 2013. № 5. С. 48–50.

47. Фатальчук С. Д., Якущенко С. І. Позитивний імідж сучасного викладача вищої школи: актуальність та перспективи наукових розвідок. *Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки»*. Вип. 10. 2017. С. 118–123.

48. Харченко А. С. Психологічна безпека особистості викладача вишу. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 2 (2). С. 443–450.

49. Шпортун О. М. Дослідження та використання гумору в психотерапії. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*. 2016. Вип. 2. Том 1. С. 169–173.

50. Юник І. Д. Бренд науково-педагогічного працівника вишу : монографія. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2022. 608 с.

51. Юник І. Д. Бренд науково-педагогічного працівника ЗВО як тренд сучасності. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи*. 2019. Вип. 53. С. 75–87.

52. Юник І. Д. Бренд та імідж педагога закладу вищої освіти: кореляційна залежність концептів. *Інноваційна педагогіка*. 2020. Вип. 22(3). С. 155–158.

53. Юник І. Д. Специфіка управління розвитком бренду науково-педагогічного працівника закладу вищої освіти. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2021. Вип. 83. С. 233–238.

54. Яковенко Ю. Л., Корзюк О. В. Нові ролі та функції викладача вищої школи в сучасних умовах. *Інноваційна педагогіка*. 2020. Вип. 23. Т. 2. С. 139–143.

DOI: <https://doi.org/10.36550/978-617-8139-92-6-4>

РАСТРИГІНА А.М.,

*докторка педагогічних наук, професорка,
професорка кафедри мистецької освіти*

*Центральноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка,
м. Кропивницький, Україна*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4393-2831>

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ-МУЗИКАНТІВ ДО ТРАВМОІНФОРМОВАНОЇ ДОПОМОГИ ЧЕРЕЗ АРТ-КОМУНІКАЦІЇ

Реалії сьогоденної України, на жаль все ще пов'язані з найжорстокішою кровопролитною війною, розв'язаною російським окупантом, коли на полі бою гинуть найкращі представники української спільноти, коли звірячий натовп рашистів перетворює на згарище наш квітучий край, коли у кожному куточку країни вдень і вночі звучать сигнали тривоги, попереджаючи про ворожі безпілотники та ракетну небезпеку. Та незважаючи на тяжкі часи, народ України виборює свою свободу. І яким би важким не був цей шлях, наша Перемога не за горами тому, що волелюбність і гідність українців ґрунтується на цінностях демократичного суспільства, людиноцентрична спрямованість яких стає дієвим підґрунтям для генерації нових ідей і сенсів у відродженні й життєтворенні країни в цілому й нової освіти України в тому числі.

За даними соціологічних досліджень, проведених рік тому, понад 90% українців мали хоча б один із симптомів тривожного розладу, 57% перебували у зоні ризику розвитку ментальних порушень [6], а станом на сьогодні вже 88% мешканців